

Branczeiz Anna

Levelekbe írt Mándyk

„Szeretve tisztelt főcsatár” – Mándy Iván válogatott levelezése

Úgy tűnik, mintha Mándy Iván fogadtatástörténete az utóbbi néhány évben fellendülőben lenne. Ezt bizonyítják a Darvasi Ferenc irodalomtörténeti munkáját dicsérettel kiadások. 2015-ben megjelent a Mándy Ivánról szóló beszélgetéseket egybegyűjtő interjúkötet,¹ az író születésének századik évfordulójára pedig napvilágot látott a Mándy novelláit közlő *Ciklon* című válogatott kiadás,² amelyet ugyanúgy Darvasi értelmező szövege kísért, mint a következőkben recenziált kötetet. Mándy befogadtatástörténetének fontos, ha nem a legfontosabb állomása volt a 2017-es konferencia, amelyen több prózapoétikai indítatású előadás is szerepelt.³ Jelzésértékű, hogy az elmúlt időszakban megjelent néhány Mándy novelláihoz újszerű perspektívából közelítő tanulmány is.⁴ 2018-ban pedig a levelezésgyűjtemény és az említett novelláskötet kiadása mellett tudományos ülészek szervezésével⁵ és tanulmánykötet megjelentetésével⁶ is emlékeztek Mándy születésének évfordulójára. E munkák sorában a levelezésgyűjtemény kontextusba helyezi és egyúttal árnyalja a Mándyról és munkásságáról kialakított képet. Ebből a szempontból kivételesen szerencsés, hogy bár a kötet nem kritikai kiadás, mégis kritikai igénnyel készült: az egymást időrendben követő leveleket gazdag jegyzetapparátus, névmutató és értő gonddal

1 Darvasi Ferenc, *Köztünk vagy. Beszélgetések Mándy Ivánról*, Bp., Corvina, 2015.

2 Mándy Iván, *Ciklon. Válogatott novellák*, válogatta, szerkesztette és az életrajzot írta: Darvasi Ferenc, Bp., Magvető, 2018.

3 Mándy Iván-konferencia, 2017. november 23–24., Petőfi Irodalmi Múzeum, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének szervezésében (a program elérhető a következő linken: <https://mikti.elte.hu/content/mandy-ivan-konferencia.e.101> [utolsó letöltés ideje: 2019. 01. 28.]).

4 Lásd például: Tamás Péter, *A megelevenedett tárgyak prózapoétikája Mándy Iván és Vladimir Nabokov műveiben = „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút” / Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újjáholdakról*, szerk. Buda Attila, Palkó Gábor, Pataky Adrienn, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017, 422–453., Dobás Kata, Sajtó – szöveg. Mándy Iván korai rövidprózáiról a *Magyarország* című napilapban (1941–1944) = *Leírás és értelmezés. Újjáholdas szerzők a hagyományvá válság közben*, szerk. Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn, Bp., Ráció, 2016, 114–121., ill. Fodor Péter, *Név, emlékezet, futball Mándy Iván szövegeiben*, *Vigilia* 2018/4., 261–268.

5 „Egy ember álma” – Mándy 100 (konferencia és irodalmi est), 2018. november 22–23., a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének és a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének közös szervezésében (a program elérhető a következő linken: <http://www.kre.hu/btk/index.php/1069-egy-ember-almamandy-100.html> [utolsó letöltés ideje: 2019. 01. 28.]).

6 *Séta közben. Tanulmányok Mándy Iván életművéről*, szerk. Bengi László, Vörös István, Bp., Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2018. (A kötet nagyrészt a 2017-es konferencia anyagát gyűjti egybe.)

megírt utószó kíséri. Közelebb hozza Mándyt az olvasóhoz az is, hogy a levelek mellett a kötet fényképeket is közöl.

Az összeállítás némileg aránytalan, mivel – mint azt az utószóból megtudjuk – „[...] könnyebb volt a Mándynak írott anyagokat összegyűjteni, hiszen azok nagyrészt közgyűjteményben vagy az író özvegyénél található, míg az általa jegyzett levelek sokkal több helyen vannak és lehetnek.” (428.) Az aránytalanság a számszaki adatok ismerete nélkül is szembetűnő, és annál fájóbb, hogy társadalom- és irodalomtörténeti vonatkozásokban kiemelten jelentős korszakokból nem sikerült leveleket találni. A kötet ugyanis 1946 júliusától indul, Mándy ekkor már 28 éves volt, így joggal feltételezhetjük, hogy nem ekkor kezdett el levelezni. Az utószó útba is igazít: a fiatalkori levelek elvesztek, ahogy az 1949 és 1955 közötti évekből sem maradtak fent íráások. Éppen azokból az évekből, amelyek irodalompolitikai szempontból igencsak kényes érárt fognak át.

A levelezésgyűjtemény ettől eltekintve is számottevő, és akár irodalomtörténeti szempontból is fontos adalékokkal szolgálhat a Mándy-recepció számára. A levelek egyfelől a novellák keletkezési körülményeiről tesznek tanúbizonyosságot, másfelől olyan szakmai kapcsolatokról árulkodnak, amelyek Mándy alakját is más fényben tüntethetik fel. Mándy fogadtatástörténetének alakulását meghatározta marginálisnak gondolt helyzete, hogy tudniillik hosszú ideig ő az író, aki „a pálya széléről” munkálkodik. A recepció ezzel összefüggésben hajlamos arra is, hogy Mándy szövegeit, gondolkodását homogénként kezelje, ami azonban túlzottan leegyszerűsíti a Mándy-képet.⁷ A levelek ezzel szemben sokrétű szakmai kötődésekről adnak számot. Egyrészt Mándy szerteágazó érdeklődését és tájékozottságát mutatja, hogy olyan híres művészeket, színészeket említ leveleiben, mint John Cage, Marc Chagall vagy Charlie Chaplin. Másrészt sokatmondóak lehetnek az olyan kritikai észrevételei, mint amilyeneket például Déry Tibornak írt levelében tesz a *Szerellem és más elbeszélések* című kötetéről szólva, vagy a Mészöly Miklósnak címzett küldeményében *Az atléta halála* című regényről. A leginkább ugyanakkor a fordítóktól és külföldi íróktól (John Batki, Daniel Rondeau, Richard Swartz, Karsten Witte, Karol Wlachovský), irodalomtörténészektől, kritikusoktól (Balassa Péter, Rába György, Somlyó György, Tarján Tamás), szerkesztőktől (Réz Pál, Tüskés Tibor), képzőművészektől (Corá Erzsébet, Gross Arnold), pályatársaktól (Esterházy Péter, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós, Nemes Nagy Ágnes), színészektől és filmrendezőktől (Elek Judit, Gálvölgyi János, Garas Dezső), valamint Aczél György kultúrpolitikusától fennmaradt, esetenként igencsak baráti és bensőséges hangvételű levelek mozdítják ki Mándyt „a pálya széléről”, egyúttal „kismesteri”⁸ pozícióját is cáfolják. E ponton megjegyzendő, hogy a kötetben szerepelnek dedikációk is, amelyek szintén az író gazdag kapcsolati hálójáról adnak vázlatos és irodalomtörténeti szempontból is árulkodó képet. Mándynak többek között olyanok küldtek dedikált példányt kötetükből, mint Rába György, Nemes Nagy Ágnes, Mészöly Miklós, Csorba Győző, Orbán Ottó, illetve Krasznahorkai László, míg Mándy sokak mellett Esterházy Péternek, Lengyel Balásznak és Nemes Nagy Ágnesnek, Balassa Péternek és családjának, Orbán Ottónak és Orbán Júliának jegyzett egy-egy kiadást.

7 Ehhez lásd például: Károlyi Csaba, „Mándy Iván harmadik esése”, *Élet és Irodalom* 2019. január 4., 18., illetve a recepció egységesítő, leegyszerűsítő gondolkodásáról: Márton László, „Két-három oldalon el tud mondani egy regényt” = Darvasi, *Köztünk vagy*, i. m., 63–82, 73.

8 Margócsy István kifejezése: „A kismester nem központi figurája a művészeti közéletnek és művészetpolitikának [...] – a kismester csak művész vagy író, aki csak műveket akar létrehozni, annak közvetlen szándéka nélkül, hogy művei radikálisan megváltoztassák az éppen adott társadalmi viszonyokat [...]”. (Margócsy István, *A kismesterség dicsérete*, Holmi 1996/4., 559–563., 559.) Még ha illik is Mándyra ez a kifejezés, korántsem tekinthető szerencsésnek. (Ugyanerről lásd még: Sággy Miklós, *Mándy Iván újralfelfedezése* [Darvasi Ferenc: *Köztünk vagy. Beszélgetések Mándy Ivánról*], Alföld 2016/8., 99–104., 102.)

„A pálya szélén” képzete mellett a levelek azt sem igazolják, hogy Mátyás csak és kizárólag Budapesthez kötődött volna. Hiszen a kötet első oldalain között leveleket Mátyás Pécsről küldte Rábának. Mátyás ugyanis 1947 nyarának egy részét Pécsen töltötte Galsai Pongrác meghívására. Nagy lelkesedéssel (és mátyásosan finom humorral!) ír ottani tartózkodásáról („Egész jók ezek a pécsi írók, nem tudom, mi bajom volt velük! Na és a nők; te, hogy itt milyen jó nők vannak!” [12.]), a Tüskés Tiborral (a *Jelenkor* egykori főszerkesztőjével), illetve a Csorba Győzővel (Pécs kulturális életének egyik emblemikus figurájával, fontos költővel) folytatott levelezések pedig arról tanúskodnak, hogy később is szoros szellemi kapcsolatot ápolt a pécsiekkel. „Különben is Pécs az egyetlen hely, ahonnan én csak jót kaptam” (70.) – írja a pécsi nyár után másfél évtizeddel később, 1963-ban Tüskésnek. Igaza lehet Darvasi Ferencnek abban, hogy „[a]kár egy külön tanulmányt is megérne Mátyás és Pécs viszonya, a baranyai megyeszékhelyhez való kötődés.” (434.) Annál inkább, mert Mátyás pécsi tapasztalatait egyébként – mint arra a kötet lábjegyzetei körültekintően utalnak – a *Kosztos vendég* című novellájában is feldolgozta.

A levelek nemcsak az író irodalmi és kulturális életben elfoglalt helyét mutatják meg, de Mátyás szépirodalmi munkásságához is kapcsolódnak. „Két-három oldalon el tud mondani egy regényt”⁹ – állítja Mátyásról egy interjúban Márton László, ami Mátyás leveleire is igaz lehet. Szerzőjük ugyanis a gyakorlott író könnyedségével ragad meg egy-egy helyzetet, hangulatot, történetet, és sűríti össze akár két-három sorban. Különösen a feleségének, az akkor éppen Bazelben tartózkodó Simon Juditnak küldött hosszú, mesélő, néhol lírai fordulatokkal tarkított küldeményeket olvasva lehet olyan érzésünk, mintha nem is leveleket olvasnánk: „A kicsi (Eszter) is nagyon kedves, és úgy el tudom képzelni, hogy Te is valami ilyen lehettél annak idején. A többiek is el tudják képzelni, és ilyenkor egy ideig a levegőben lóg a sírás.” (143.) Ennél közvetlenebb a kapcsolat a keletkezési körülményekre utaló levelek és Mátyás szépirodalmi munkái között. Az 1972-es keltezésű, feleségének címzett szövegek például az író filmes szövegírói tevékenységeiről adnak keresztmetszetet, mások csak arról tudósítanak, hogy éppen mikor, mivel foglalkozott, mit olvasott Mátyás („Sok kulin munkám van, bábjátékokat írok Kästner Május 35 című regényéből” – írja Szabó Edénék 1958-ban [42.]), megint mások referenciális keretbe ágyazzák az egyes műveket. Ilyen többek között Lengyel Balázs Mátyásnak küldött levelének néhány sora: „Igen, de benne van Végh is, róla is írt tanulmányt Kálmán. És így szóba kerül a Fabulya feleségei mint ügy.” (418.) A levél enigmatikus utalását a *Fabulya feleségeire* feloldja a lábjegyzet: a kisregény főszerzőjét Mátyás Végh Györgyről mintázta, aki rossz néven vette a karikatúraszerű ábrázolást. Ehhez a levélhez és anekdotába illő történethez további referenciális adalékokkal szolgál a korábban idézett Márton Lászlóval készült interjú is.¹⁰

A levelezésgyűjteményt különben is érdemes együtt olvasni az idézett 2015-ös interjúkötettel, mert árnyaltabb képet kaphatunk Mátyás és egyes levélírók kapcsolatáról. A helyenként igencsak intim, személyes hangvételű, Simon Juditnak írott leveleket szépen keretbe foglalják a feleség visszatekintései.¹¹ A John Batkival folytatott levelezést is magyarázza a vonatkozó beszélgetés.¹² Batki magyar származású költő, író és műfordító, aki 1956 novemberében családjával együtt emigrált Magyarországról: először Ausztriába menekültek, majd 1957 februárjában innen vándoroltak tovább az Amerikai Egyesült Államokba. Batki olyan magyar szerzőket is fordított angolra, mint Krúdy Gyula, Szép

9 Márton, i. m., 71.

10 Márton László, i. m., 66–68.

11 Dr. Simon Judit, „Gyanakodva méregetett minket az anyakönyvvezető” = Darvasi, *Köztünk vagy*, i. m., 101–112.

12 John Batki, „Számomra ő maga volt Pest” = Darvasi, *Köztünk vagy*, i. m., 213–223.

Ernő, Krasznahorkai László és Lengyel Péter. Mándyt először 1987-ben kereste fel, hogy többek között hozzájárulását kérje a washingtoni National Endowment for the Arts (NEA) fordítói díjának pályázatához. Ezt követően nyolc éven át leveleztek, sőt találkoztak is, és Batki még Mándy halála után is tartotta a kapcsolatot az özvegy Simon Judittal.¹³ Mándyhoz fűződő viszonyáról a levelek és a vele folytatott beszélgetés mellett Batki visszaemlékezései is tanúskodnak.¹⁴

A leveleken keresztül Mándy „[...] életének, művészetének utolsó bő három évtizedébe nyerünk alaposabb betekintést” (429.) – értékeli a munkát a szerkesztő, Darvasi Ferenc. Ehhez nagyban hozzájárul a gondosan megszerkesztett, eligazító kommentárokban és fényképekben gazdag, illetve tanulmányértékű utószóval ellátott kötet. A gyűjtemény irodalomtörténeti jelentőségéhez nem férhet kétség, azért sem, mert olyan kérdéseket nyit meg a Mándy körül folyó diskurzusban, amelyek már jó ideje gúzsba kötik az író befogadástörténetének alakulását (lásd például a „kismesterség” bélyegét). Hovatovább, egy ilyen kiadás nem csak a professzionális olvasóknak kedvez. Mindezzel együtt a kötet értékes hozzájárulás a Mándy-recepcióhoz.

Válogatta, sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta: Darvasi Ferenc. Budapest, Magvető, 2018.

13 Minderről bővebben lásd Darvasi Ferenc a levelezéshez mellékelt kísérőszövegét: Darvasi Ferenc, *Mándy Iván és John Batki levelezése elé = „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”,* i. m., 498–501.

14 John Batki, *Légy kész jó halálra*, Élet és Irodalom 1995. december 26., 2., illetve: *Uó., Levél Mándy Ivánnak*, 2000 [Kétezer] 1996/4., 36–37., idézi: Darvasi, *Mándy Iván...*, i. m., 499.

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

N Y O M D A K E T K E C S K E M É T

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap